

QISHLOQ XO'JALIGINING INSTITUTSIONAL MUHITINI SHAKLLANTIRISHNI TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMI

Smetov Murat Inyatovich

Qoraqalpog' davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada olimlarning qishloq hududlarini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini shakllantirish bilan bog'liq jihatlari ko'rsatilgan, buning zarurati ularning davlat xavfsizligi uchun strategik ahamiyati bilan bog'liq. Iqtisodiy kategoriya sifatida "tashkiliy-xo'jalik mexanizmi" tushunchasi mazmunining kontekstual tahlili berilgan. Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini ishlab chiqish talabi asoslab berilgan va ushbu mexanizmning mualliflik modeli keltirilgan. Maqolada, shuningdek, qishloq xo'jaligi institutsional muhitining asoslari, iqtisodiyotning agrar sektorini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi qoidalari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: mintaqa, institutsional muhit; tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi, qishloq xo'jaligi, Jahon savdo tashkiloti, agrosanoat majmuasi, muassasalar tizimi, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi.

I. KIRISH

Hozirgi iqtisodiy va siyosiy vaziyat O'zbekiston Respublikasining milliy xavfsizligini ta'minlash masalalarini dolzarblashtirmoqda. Davlatning strategik ahamiyatga ega bo'lgan tovarlar va xizmatlar bilan o'zini o'zi ta'minlashi bilan bog'liq muammolar alohida o'rin tutadi, ular orasida mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligi ustuvor o'rinlardan birini egallaydi. Bu maqsadni amalga oshirish samaradorligi O'zbekiston Respublikasining har bir sub'ekti hududiy qishloq xo'jaligi komplekslari faoliyati natijalariga bog'liq. Mintaqaviy agrosanoat majmualari hududlarni rivojlantirishning tabiiy-iqlim, hududiy, moliyaviy, moddiy-ishlab chiqarish va milliy sharoitlari nuqtayi nazaridan o'ziga xos xususiyatlarga ega. O'ziga xos xususiyatlarning bunday xilma-xilligi qishloq xo'jaligining institutsional muhiti va uning xususiyatlari bilan bog'liq masalalarni mintaqaviy jihatdan rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini shakllantirish sharoitida o'rganish va hisobga olish zarurligini belgilaydi.

II. ADABIYOTLAR SHARHI

"Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi" kabi institutning ahamiyati iqtisodchilarning unga bo'lgan qiziqishini belgilab berdi. Xususan, Arjantsev S. A., Pisarev S. L., Kolyazina E. V., Frolova A. A. agrosanoat kompleksining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining mohiyatini " qishloq xo'jaligi va qishloq xo'jaligi kompleksi faoliyati va barqaror rivojlanishini ta'minlaydigan ijtimoiy va ishlab chiqarish jarayonlariga ta'sir qilishning iqtisodiy va ma'muriy-huquqiy vositalari va shakllari to'plami" deb

ta'riflaydilar. Belokopytov A.V. "Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirishning samarali mexanizmida qishloq xo'jaligi mehnatining samaradorligi va qishloq hududlarini rivojlantirishning barqarorligi ustun omillar hisoblanadi [2]. Boev V.R.ning fikriga ko'ra, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini "... iqtisodiy dastaklar va vositalarning oddiy majmui sifatida emas, balki ularning o'zaro bog'liqligi va o'zaro bog'liq bo'lgan iqtisodiy tizimi sifatida ko'rib chiqish kerak. tartibga soluvchilar ..." [3]. Buxtiyarova T. I. va Demyanov D. G. tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining mohiyatini quyidagicha ochib beradi: "Ular o'rtasidagi tabiiy bog'liqlikdan, shuningdek, belgilangan maqsadga erishish uchun davlat va bozorni tartibga solish vositalaridan foydalanadigan o'zaro bog'liq elementlar tizimi" [4]. Vinnicheskning fikriga ko'ra, E. va Shukiy ko'proq aniqlaydi B. tashkiliy-iqtisodiy mexanizm tizim sifatida, yaxlitlikni ifodalovchi elementlar majmui sifatida emas, chunki tizim obyektga ham ta'sir qilishni, ham elementlarning bir-biri bilan o'zaro ta'sirini nazarda tutadi" [5]. Qalmuratov B. "tashkiliy-xo'jalik mexanizmi"ni "o'zaro bog'liq bo'lgan tashkiliy, iqtisodiy, ma'muriy-huquqiy va boshqa vositalar to'plami" deb ta'riflaydi. [7].

Qalmuratov B., S., Ivanov, S.G. Xodosa D.V., Dyachenko O.G., Parshukov D.V., Shlepkin A.K., Karpov A.B.ning mualliflik tadqiqotlarini sarhisob qilish. [6,8,9,10], qishloq xo'jaligini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi deganda biz iqtisodiy (narx belgilash, soliq solish, sug'urta, moliyalashtirish va boshqalar) va ma'muriy-huquqiy (me'yoriy-huquqiy cheklovlar, mulkiy huquqlar to'plami, davlat agrar siyosati va boshqalar) ta'sir ko'rsatish vositalari va shakllari hamda qishloq xo'jaligida ijtimoiy va ishlab chiqarish jarayonlari hamda barqaror ishlashini ta'minlaydigan majmuini tushunamiz. qishloq joylari. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizm boshqaruvning bozor qonunlari harakatini, shuningdek, bozor munosabatlari subyektlari, shu jumladan, davlat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tashkiliy-huquqiy asoslarini aks ettiradi.

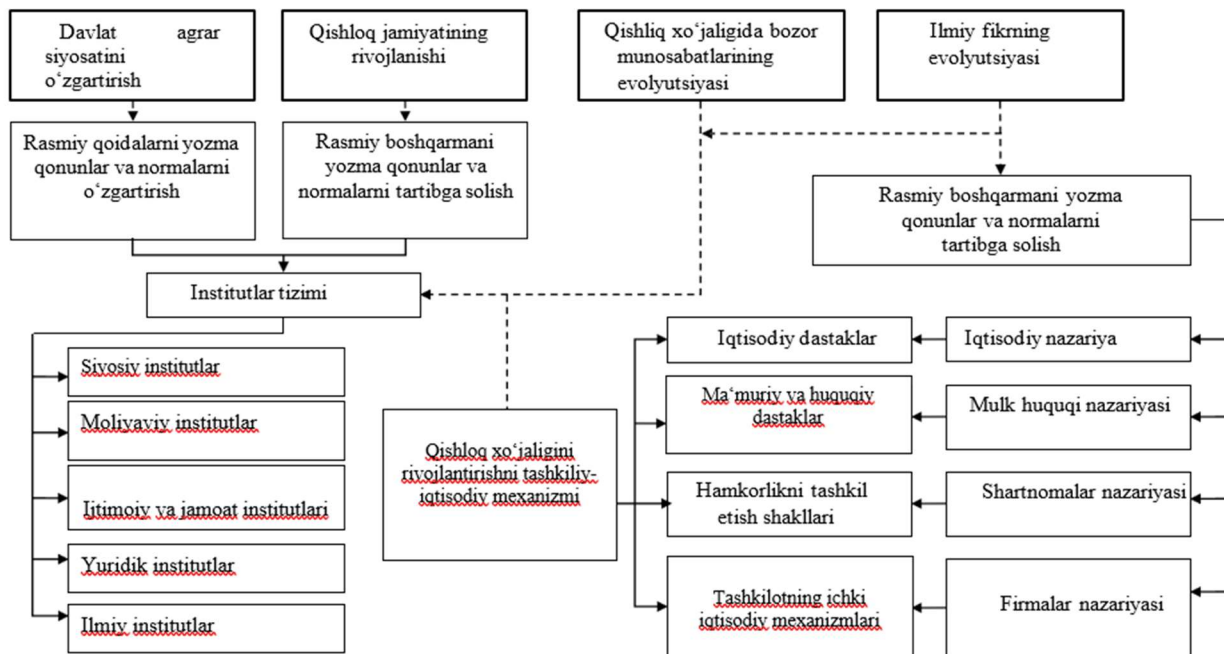
III. METODOLOGIYA

Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish tizimini nazariy asoslarini o'rganish bo'yicha 2020-yil 18-martdagi "Agrar va oziq-ovqat sohalarini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4643-son, 2019-yil 29-iyuldagi "Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash va oziq-ovqat sanoatini yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4406-son qarorlari hamda mazkur sohaga tegishli me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga mazkur maqola muayyan darajada xizmat qiladi. Bundan tashqari, maqolada ekspert baholash va taqqoslashga asoslangan statistik ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlashda qo'llaniladigan zamonaviy statistik usullar va kuzatuv usullaridan foydalanilgan. Shuningdek, ishda grafik, analitik, strukturaviy tahlil va boshqa usullardan keng foydalanilgan.

IV. TAHLIL VA NATIJALAR

O'rganilayotgan hodisa bo'yicha turli xil qarashlar va fikrlarni ko'rib chiqib, shuni aytish mumkinki, mualliflar tomonidan berilgan "tashkiliy-iqtisodiy mexanizm" tushunchasiga ta'riflarda mavjud bo'lgan umumiy narsa mexanizm tizimli hodisa

sifatida, boshqaruv ob'ektiga turli xil ta'sir vositalarining yig'indisi sifatida qaraladi. O'rganilayotgan kontsepsiya mazmunining o'tkazilgan kontekstual tahlilini umumlashtirib, shuni xulosa qilish kerakki, ko'rib chiqilayotgan kontekstdagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning asosiy vazifasi qishloq xo'jaligi va umuman iqtisodiyotning agrar sektori samaradorligini oshirishga olib keladigan shahardan tashqari hududlarning barqaror iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlashdan iborat.

1-rasm – Qishloq xo'jaligining institutsional muhitini shakllantirish modelidagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizm

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni shakllantirish orqali qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining rivojlanishi asosiy resurslarning narxi va mavjudligi, shuningdek, iqtisodiy sub'ektlarning oqilona xatti-harakatlarini muvofiqlashtirish, rag'batlantirish va tartibga solish mexanizmlari bo'lgan institutsional muhit va ushbu muhitda tashkil etilgan institutlar tizimi bilan rag'batlantiriladi yoki cheklanadi (1-rasm).

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, institutsional muhit - bu iqtisodiy xulq-atvorning mazmuniy asosini belgilovchi va resurslarni ishlab chiqarish, almashish va taqsimlash uchun asosni tashkil etuvchi rasmiy va norasmiy qoidalar, institutlarning tartiblangan majmuidir. Agar D. Nort tomonidan "o'yin qoidalari", normalari va ularni amalga oshirish mexanizmlari [11] sifatida berilgan institut ta'rifiga murojaat qiladigan bo'lsak, unda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning o'zi institut bo'lib, qishloq xo'jaligining institutsional muhitini shakllantirish modeliga mantiqan mos keladi.

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmni shakllantirishdagi asosiy nuqta, mualliflarning fikricha, qishloq xo'jaligida G'arb mamlakatlari iqtisodiyoti sharoitida samarali bo'lgan institutlarni yaratishga urinishlarni rad etish bo'lishi kerak.

Ushbu qadriyatlar institutni joriy etishning maqsadga muvofiqligi uni G'arbdagi hamkasblari bilan taqqoslash orqali oqlanadigan yondashuvning samarasizligini ko'rsatadi. Mamlakat iqtisodiyotining institutsional muhiti uning rivojlanishining tarixiy xususiyatlarini hisobga olgan holda shakllantiriladi. O'zbekiston

Respublikasiga kelsak, uning ko‘p millatliligi, shuningdek, mintaqaviy rivojlanishning madaniy, etnik, hududiy xususiyatlari hisobga olinishi kerak. Institut tizimidagi alohida elementlarni yangilash, G‘arb modellaridan shunchaki nusxa ko‘chirish va qarz olish orqali institutsional tuzoqlarni yaratadi, tranzaksiya xarajatlarini oshiradi va mulk huquqining emirilishiga olib keladi. Shu nuqtayi nazardan, institutsional muhitni shakllantirish xususiyatlari, shuningdek, hududiy qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini shakllantirishning institutsional xususiyatlarini ham oldindan belgilab beradi, muallifning fikriga ko‘ra, uning mazmuniy elementlari quyidagi kontekstida ko‘rib chiqilishi kerak (1-jadval).

1-jadval – Hududiy qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini shakllantirishning institutsional xususiyatlari

Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmning mazmuniy elementlari	Elementlar shakllanishining institutsional xususiyatlari
Iqtisodiy dastaklar	qarz mablag‘larini fermer xo‘jaliklari toifalari bo‘yicha makro va mikro darajada taqsimlashning nomutanosibliigi; qishloq xo‘jaligida tranzaksiya xarajatlarining yuqori darajasi; hududiy agrosanoat komplekslarini subsidiyalash mexanizmining noaniqligi; qisqa muddatli investitsiya effektining yo‘qligi; qishloq aholisining to‘lovga qodir bo‘lmagan talabi.
Ma‘muriy va huquqiy vositalar	JST shartlari ta‘sirida normativ-huquqiy bazani o‘zgartirish; yer munosabatlari va xususiylashtirish masalalari bo‘yicha mulk huquqini aniq belgilashda noaniqlik; norasmiy institutlarning qishloq jamiyatidagi roli; xususiyl yordamchi xo‘jaliklarning manfaatlarini hisobga olish zarurati.
O‘zaro hamkorlik va hamkorlikni tashkil etish shakllari	xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar va davlatni ishlab chiqarishni rag‘batlantirishdagi farqlar; muassasani amalga oshirish samaradorligining uning milliy qadriyatlarga mos kelishiga bog‘liqligi; hududiy hokimiyat organlarining ijaraga yo‘naltirilgan xatti-harakatlari; davlat agrar proteksionizmining zarurati.
Tashkilotlardagi ichki mexanizmlar	qishloq xo‘jaligi tashkilotlarining tashkiliy-huquqiy shakllari tarkibida MChJ va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarish kooperativlarining ustunligi; qishloq xo‘jaligi korxonalarida ish haqini tashkil etishning o‘ziga xos xususiyatlari; qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarini axborot bilan ta‘minlashning past darajasi; ko‘pchilik xo‘jaliklarda avtomatlashtirilgan mehnatdan “qo‘l” mehnatining ustunligi.

Mualliflarning fikriga ko‘ra, taqdim etilgan xususiyatlarning har biri o‘zining ahamiyati, mazmunli murakkabligi va zamonaviy ilmiy rivojlanishi tufayli alohida ilmiy tadqiqot va tadqiqot ob‘ekti bo‘lishi mumkin.

Iqtisodiy o‘zlash iqtisodiyot nazariyasida mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarish hajmining (iqtisodiy tizimdagi (mamlakat, mintaq, jahon) ishlab chiqarish omillari

hisobiga yalpi ichki mahsulotning (YaIM) o'sishi) yoki aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning ko'payishi sifatida aniqlanadi. Sifatli iqtisodiy o'sish ishlab chiqarish omillari sifatini yaxshilashga (intensiv o'sish), miqdoriy o'sish - doimiy sifatli ishlab chiqarish omillari sonini ko'paytirishga (ekstensiv o'sishga) asoslanadi.

Iqtisodiy o'sishni o'lchash uchun bir qator umumiy qabul qilingan ko'rsatkichlar qo'llaniladi:

- YaIM yoki milliy daromadning o'sish sur'ati (MD). Sanoat uchun yalpi qo'shilgan qiymat ko'rsatkichi (YQQ), mintaqa uchun – yalpi hududiy mahsulot (YaHM);

- aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'ati (MD, YaHM) - iqtisodiy faollik darajasi va aholining turmush darajasini aks ettiradi;

- mamlakatning jahon iqtisodiyotidagi iqtisodiy rivojlanish darajasini baholash uchun foydalaniladigan yagona valyuta - AQSh dollarida ifodalangan aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot (xarid qobiliyati pariteti bo'yicha).

Milliy loyihalar (dasturlar) maqsadlariga erishish muvozanatli, barqaror va inklyuziv (aholining barcha qatlamlari uchun) iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan. Iqtisodiy o'sishni baholash uchun bir qator muqobil ko'rsatkichlar ham qo'llaniladi:

- "yashil" YaIM (ekologik xarajatlarni hisobga olmaganda YaIM);

- haqiqiy taraqqiyot ko'rsatkichi – daromad va xarajatlarning tengsizligini; uzoq muddatli tovarlar va ijtimoiy infratuzilmalar, volontyorlik va uy ishlari ta'sirini hisobga olgan holda YaIMga tuzatish kiritishdir. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan mezonlardan biri urbanizatsiya jarayonida qishloq xo'jaligi erlarini yo'qotish ko'rsatkichi bo'lib, gektariga qishloq xo'jaligi erlarining qiymatini baholash asosida aniqlanadi;

- tuzatish kiritilgan sof jamg'arma ko'rsatkichi;

- inson taraqqiyoti indeksi - turmush darajasi, savodxonlik, ta'lim va uzoq umr ko'rish darajasini tahlil qilish imkonini beruvchi integral ko'rsatkich;

- inklyuziv rivojlanish indeksi - yalpi ichki mahsulotdan tashqari yana 11 ta parametрни, shu jumladan, Jini koeffitsientini hisobga oladi;

- baxt indeksi - olti omilni, jumladan, aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulot (YaIM), ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ko'lami va boshqalarni hisobga oladi.

- texnologiyalarni rivojlantirish bilan bog'liq indekslar - ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga (ITI) xarajatlar (ularning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi)¹², rezidentlar tomonidan patentga berilgan talabnomalar soni.

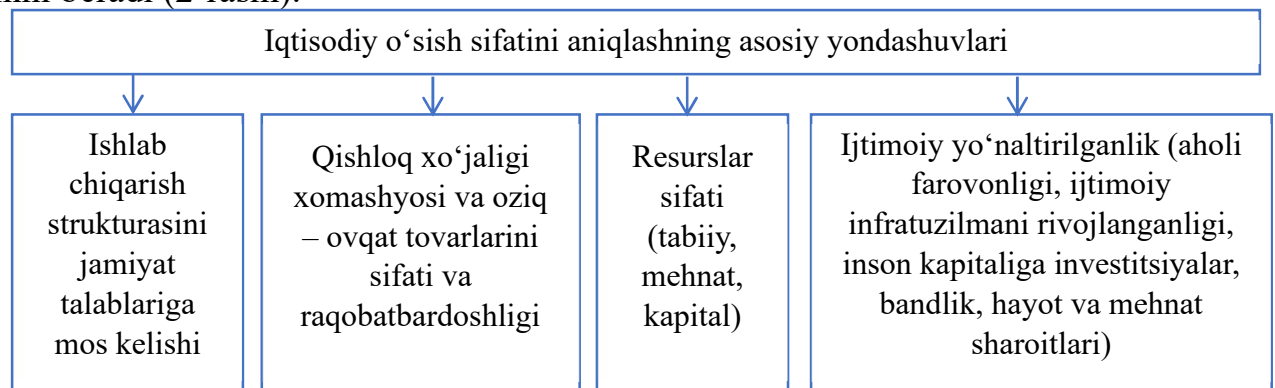
Iqtisodiy o'sishni baholash ko'rsatkichlarining kengayishi nafaqat transchegaraviy raqamli faoliyatning rivojlanishi natijasida iqtisodiyot tarkibidagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda statistik ko'rsatkichlarni hisoblash usullarini takomillashtirish zarurati bilan, balki iqtisodiy o'sishning miqdoriy ko'rsatkichlaridan

¹² А.К.Марков. Организационно-экономический механизм обеспечения качества экономического роста в сельском хозяйстве. Докторская диссертация, Москва 2021. ст.26. [Электронный ресурс] – Режим доступа http://urgau.ru/images/NAUKA/Zashita_dissert/Markov/diss_Markov.pdf

atrof-muhitni, ijtimoiy ta'sirni, texnologik jarayonlarni baholash kabi uning sifat komponentlarini baholashga bosqichma-bosqich o'tish bilan ham izohlanadi.

Ba'zi subyektiv yondashuvni hisobga olmaganda, muqobil indekslarlar atrof-muhitning ifloslanishi, aholining sog'ligi, o'rtacha umr ko'rishi, bo'sh vaqtlarga ega bo'lishi, mobillik holati va boshqalarni ham ko'rib chiqadi.

Mahalliy va xorijiy nashrlarni ko'rib chiqish bizga o'sish sifatini kengaytirilgan takror ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlari va maqsadlarini aks ettiruvchi; oziq-ovqat mahsulotlari va qishloq xo'jaligi xom ashyosining sifat o'zgarishi; iqtisodiy o'sishning intensiv turi, ishlab chiqarish tuzilmasi va dinamikasi jamiyat ehtiyojlariga mos kelish darajasi; o'sishning ijtimoiy yo'naltirilganligi kategoriyasi sifatida aniqlash imkonini beradi (2-rasm).

2–rasm. Iqtisodiy o'sish sifatini aniqlashning asosiy yondashuvlari¹³

Taqdim etilgan yondashuvlarning har biri iqtisodiy o'sish va iqtisodiy rivojlanishni xususiyatlarini aniqlash bilan uni faqat ma'lum bir jihatlarinigina ko'rib chiqadi.

V. XULOSA

Ushbu maqolada biz mintaqaviy qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi sohasidagi munosabatlarni yaxshilash kerak bo'lgan ustuvor yo'nalishlarning ro'yxatini belgilashni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

1. Mulk huquqlarining aniq belgilanishi va himoya qilinishini ta'minlash maqsadida yer qonunchiligini takomillashtirish va yer bozorini rivojlantirish.

2. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari uchun hududiy axborot konsalting tizimlarini tashkil etish va rivojlantirish orqali axborot assimetriyasini kamaytirish.

3. Mahalliy ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali import qilinadigan mahsulotlarning raqobatbardoshligini pasaytirishga qodir bo'lgan davlat siyosatining quroli sifatida qishloq xo'jaligi proteksionizmini rivojlantirish.

4. Qishloq xo'jaligi korxonalarini tashqi bozorlarga yo'naltirishda vertikal integratsiyalashuv samaradorligini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish.

5. Innovatsion boshqaruv usullari va ishlab chiqarish texnologiyalarini joriy etish orqali hududiy hokimiyat organlarining "ijaraga yo'naltirilgan" xatti-harakatlaridan "foyda olishga yo'naltirilgan" xatti-harakatlarga o'tish.

6. Qishloq xo'jaligi korxonalarining hududlararo aloqalarini takomillashtirish.

Ushbu yo'nalishlarni amalga oshirish qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi

¹³ D.B.Eshpulatov va boshqalar. Iqtisodiy o'sish darslik. Guliston, Ziyo nashr - matbaa, 2022, 27 b.

faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmining mavjud elementlarini bozor qonunlari va talablariga muvofiq takomillashtirish, shuningdek, sohada kooperatsiya darajasini oshirishga imkon beradigan etishmayotgan va istiqbolli tarkibiy qismlarni joriy etish orqali amalga oshirilishi kerak. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizm elementlarini ishlab chiqish mintaqaviy miqyosda agrar sektorning asosiy institutsional muammolari va qarama-qarshiliklarini hal qilishga qaratilishi kerak. Qishloq xo'jaligi sohasida islohotlar deyarli chorak asrdan buyon davom etayotganiga qaramay, mahalliy qishloq xo'jaligining bozor talablariga javob beradigan institutsional muhiti hali shakllanish bosqichida. Buning sabablari dastlabki bosqichlarda tarmoqni tizimli boshqarishning yo'qligi va o'tgan davrlardagi xatolarning hozirgi vaqtda berayotgan multiplikativ ta'siridadir. Zamonaviy voqelik ularni tuzatishning keyingi shartlariga qat'iy talablar qo'yadi, chunki ochiq bozor, O'zbekiston Respublikasining JSTga a'zo bo'lishi, Bojxona ittifoqi to'g'risidagi bitimlarni ratifikatsiya qilish sharoitida xorijiy raqobatchilar o'z hukumatlari tomonidan qo'llab-quvvatlangan holda faqat ishlab chiqarish quvvatlarini oshiradi. Noto'g'ri qarorlar qabul qilishdan qochish kerak, chunki ularni tuzatish uchun endi vaqt bo'lmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Аржанцев С.А., Писарев С.Л., Давыдова Я.Е., Колязина Е.В. Формирование организационно-экономического механизма агропромышленного комплекса: теоретические аспекты // Прикладные экономические исследования. – 2017. – № 5(21). – с. 9-14.
2. Белокопытов А.В. Организационно-экономический механизм устойчивого развития аграрного сектора экономики // Экономические отношения. – 2020. – № 1. – с. 217-226. – doi: 10.18334/eo.10.1.41566.
3. Боев В.Р. Совершенствовать экономический механизм развития АПК // АПК: Экономика, управление. – 1993. – № 3. – с. 61-64.
4. Бухтиярова Т.И., Демьянов Д.Г. Организационно-экономический механизм стратегического управления развитием предпринимательства региона // Агропродовольственная политика России. – 2017. – № 2(62). – с. 52-56.
5. Винничек Л.Б., Шумилкина Е.А. Организационно-экономический механизм: теория вопроса. / Глава в книге: Проблемы и перспективы развития агропромышленного производства. - Пенза: Пензенский государственный аграрный университет, 2018. – 43-58 с.
6. Kalmuratov B., Salieva A. The role of the organizational-economic mechanism in the development of innovation processes in agriculture// Science and Education in Karakalpakstan ISSN 2181-9203 №1/1 (38) 2024 85-89 p
7. Қалмуратов Б. Институционал ислохотлар шароитида Қорақалпоғистон республикасида инновацион бошқаришнинг ташкилий-иқтисодий механизмини ривожлантириш йўналишлари// Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар илмий-методологик ва илмий-услубий журнал №1, 2020 й. 46-49 бет.
8. Иванов, С.Г. Экономический механизм развития АПК региона/ Ходос Д.В., Дьяченко О.Г.// Вестник КрасГАУ. - №12. – 2013. – С. 24-28.

9. Паршуков, Д. В. Организационно-экономический механизм инновационного развития агропромышленного комплекса Красноярского края/ Д. В. Паршуков, А. К. Шлепкин, А. Б. Карпов// Вестник Красноярского государственного аграрного университета. №5 – 2012. – С. 34- 37.
10. Ходос, Д.В. Экономический механизм развития сельскохозяйственного производства/Д.В. Ходос; Краснояр. гос. аграр. ун-т. – Красноярск, 2008. – 234 с.
11. Норт, Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. - М, 1997. – 286 с.
12. Eshpulatov D.B.va boshqalar. Iqtisodiy o‘shish darslik. Guliston, Ziyo nashr - matbaa, 2022, 27 b